

ЧИТАТИ, БИТИ И ТУМАЧИТИ

(Ранко Поповић, *Чишати и биши. Књижевне анализе*, Бања Лука:
Друштво наставника српског језика и књижевности
Републике Српске, 2017. године, 332 стр.)

Обимна научна и књижевнокритичка дјелатност Ранка Поповића употпуњена је 2017. године још једном књигом знаковитог наслова, *Чишати и биши. Књижевне анализе*, која је у издању Друштва наставника српског језика и књижевности објављена као трећа књига у оквиру библиотеке Српски језик и књижевност. Неки од текстова из ове књиге први сусрет са читаоцима имали су у претходним бројевима часописа *Прилози настјави српској језика и књижевности*, те је њихово објављивање на једном мјесту, заједно са другим Поповићевим студијама сличне тематике и проблематике, био сасвим логичан потез. Иза ових текстова стоји врсно и изоштрено перо универзитетског професора који је све теме о којима је у овој књизи писао брусио на предавањима, настојећи да, кроз дугогодишњу праксу, студенте, будуће професоре српског језика и књижевности, научи како да мисле о књижевности и како да је тумаче. Наступајући из позиције професора који широко, свеобухватно, такорећи онтолошки, приступа књижевности, учинио је да ова књига може бити не само корисна наставницима српске књижевности (што је, како аутор наглашава, била основна намјера приликом писања) него и занимљива свим љубитељима писане ријечи и трагаоцима за слојевима значења у књижевним текстовима.

Књигу *Чишати и биши* отвара ауторова *Уводна ријеч* (7–8), текст невеликог обима, али значајан за разумијевање страница које ће услиједити, јер је то заправо својеврстан приказ књиге, у којем се говори о њеном садржају и приступу. Поповић је, наиме, аутор који пажљиво бира наслове својих научних студија, а нарочито књига које је до сада објавио, те док пише о књижевности, он бива *ризничар и њамшићеш*; за сусрет са

* andreja.maric@flf.unibl.org

књижевношћу, било да се ради о читању или њеном тумачењу, пресудним сматра *чин њрејкознавања*; а наслов књиге о којој је овдје ријеч одраз је његовог чврстог увјерења „да је *чишање* заиста добрим дијелом и *бивање*, бар за оне којима је родни језик знатно више од средства комуникације; и хљеб насушни и судбинско одређење. Кад би се каквим чудом могло десити да им се ускрати читање, таквима би се измакао и један веома важан разлог постојања. Људи несклони књизи тешко могу схватити колико је она у служби живота, не као неки пуки атрибут културе, већ као тврда брана пред увијек пријетећим бесмислом и душевном раслабљеношћу.” (8).

Текстови у књизи подијељени су у три тематске цјелине, *Проблеми* (9–139), *Писци и дјела* (141–259) и *Периоди* (261–315), а осим у часопису *Прилози* претходно су објављивани и у другим еминентним публикацијама, махом зборницима научних радова или у виду предговора значајним издањима. Неколицина текстова овдје је штампана први пут.

Проблеми, а самим тим и књигу, отвара изузетно драгоцјен текст *Чишање заборавља*. О *чишању*, *тумачењу* и *настави књижевности* (11–26). У њему сјајна запажања о наставничком позиву могу пронаћи не само наставници српског језика и књижевности него и сви они који су изабрали да ученике (или студенте) подучавају ма којој грани људског дјелања и мишљења. Чак и уколико овим другима књига у цијелости не буде занимљива, наставници српског језика и књижевности могли би остале колеге упутити макар на овај текст, у којем се, између осталог, проговара о личности наставника; о темељном смислу наставничког позива; о потреби да наставник својом укупном личношћу свједочи свој предмет и за свој предмет; о неопходности љубави, посвећености и упућености у наставнички посао; о наставничкој слободи и способности прилагођавања понекад исувише крутих и неповезаних наставних планова и програма. Проблем којим се Поповић у овом тексту нарочито бави јесте својеврсна *криза чишања*, настала услед недовољно и неадекватно схваћеног појма самог *чишања*, које је, према његовом дубоком увјерењу, „акт високе духовне дјелатности“, „обредни чин потпуно комплементаран писању“, „изразито контемплативан“, „синониман појму *тумачење*” (12). Акцент је затим и на потреби да се настава језика и књижевности повезује са другим областима научног мишљења; да се инсистира на комуникацији, на отвореном и свестраном дијалогу, те на сталној анализи и синтези; да се укаже на то да књижевност често настаје по моделу чисте игре, те да се може, без баласта наметнутих и невољених обавеза, уисти-

ну уживати у свијету књижевности и језика. Наглашавајући да је задатак сваког наставника ђаке „учити критичком мишљењу и критичком сагледавању свијета око себе” (17), те истицати да је књижевност „у сталној и непосредној вези са животом који живимо и стварношћу која нас свакодневно окружује” (17), Поповић је подвукао суштину цијеле своје књиге и приступ који је реализовао у сваком од текстова који су се нашли између њених корица.

Наредни текстови из ове цјелине, *Поређење као начело шумачења књижевности* (27–43), *Од пјесничке слике до метафоре* (44–61), *Слојеви значења и могућности шумачења пјесничког текста на примјеру циклуса пјесама Васка Попе „Врати ми моје крпице”* (62–85), *Дијалекатска књижевност и језичко памћење* (86–106) и *Стишус и функција псовке у књижевности* (107–139), проблематизују различита питања и теме из наставне праксе, а из области књижевноумјетничког израза и тумачења књижевности. Поповић, рецимо, поређење посматра не само као једну од најважнијих и најзаступљенијих стилских фигура него и као једно од основних начела мишљења, јер је осјећање сагласја (*универзалне аналозије*) „основ сваке више, па и поетске човјекове мисли” (29). Затим кроз бројне примјере, од Јакшића, Илића и Шантића, преко Црњанског, до Сладоја, Ненадића и Светислава Мандића, показује да „свака метафора не мора бити истовремено и слика, али да многе од њих то јесу” (53), указујући тиме на органску сродност која одвајкада постоји између пјесничке слике и метафоре. Детаљном анализом циклуса пјесама Васка Попе „Врати ми моје крпице“, аутор је указао на различите слојеве значења и могућности тумачења пјесничког текста (бавећи се поетиком циклуса и збирке пјесама, поетиком језичког комбиновања, поетиком говорних формула те односом пјесничког поступка и смисла). На примјерима неколико аутора који су у знатној мјери користили дијалекатску грађу (Петар Кочић, Радован Перовић Тунгуз – Невесињски, Радован Братић, Радован Бјелогрић), Поповић је покушао да нагласи и појасни „преимућство дијалекта у књижевности, његову вишеструку умјетничку функционалност” (103–104), док је у посљедњем тексту ове цјелине указао на статус и функцију псовке у књижевности, тамо гдје се она употребљава у одговарајућем умјетничком контексту. Јер тада она, као вишефункционална и значењски разноврсна, постаје аутентично, оправдано и ефикасно изражајно средство, које „може да садржи знатан комуникативни, социјални, психолошки, етнички и етнографски потенцијал” (111).

Друга цјелина у књизи, *Писци и гјела*, доноси текстове аналитичко-синтетичког карактера о неколико значајних српских књижевника, у којима је Поповић, како сам наглашава, нарочито радио на издвајању „оних духовних претпоставки и стваралачких обиљежја које су их учиниле тако крупним биљезима националне културе” (7). Његош је за нашег аутора „највећи пјесник српског језика” (143). У неким од проблемских текстова из претходне цјелине неријетко се позивао на примјере из његовог стваралачког опуса. У тексту *Њеџошева завјетна ријеч* (144–154), са знаковитим поднасловом *Куг с Њеџошем ѿслије Њеџоша*, суочио је и себе и читаоце са забрињавајућим питањем колико нам је овај пјесник данас близак и да ли умијемо да га читамо. Њеџошева поезија сагледана је у оном истом кључу који је поменут у првом тексту, те који је наглашен и насловом цијеле књиге. Поповић ће устврдити (и аргументовано доказати) да је „Поезија, како је осјећа Његош, заиста ствар *бѣтѣија*; *ѣјеваѣи* ту значи *живјеѣи* и *стѣвараѣи*, истовремено и истосмислено” (149). Сматрајући да је у српској поезији велики онај пјесник који се својим гласом, а не епигонски, примакне Његошу, наш ће аутор из те позиције посматрати и тумачити Шантићево стваралаштво у тексту под насловом *Облици и лик Шантићеве ѣјесме* (155–175), указујући прије свега на његов поетски развој као „дуготрајни процес освајања појединих пјесничких облика, оних који су у његовом случају заиста дјелотворни и који углавном носе оно што би се код једног пјесника могло назвати типичном лирском сликом свијета и карактеристичном осјећајношћу” (155). Прегледом рецепције Кочићевог дјела од његовог појављивања у књижевности до данас отвара се текст *Стоџогишњи ѿмен Петру Кочићу* (176–198), да би у другом дијелу пажња била усмјерена на језичку снагу његовог стваралаштва. У тексту *Знамења Андрићевеѣ романа „На Дрини ћуѣрија”* (199–217) Поповић уочава и описује неке карактеристичне Андрићеве умјетничке поступке у његовој *вишеградској хроници*. Умјетнички су изузетно успјела мјеста на којима се Андрић ослања на древне мотиве, које затим сопственим сижеом архетипски маркира и умјетнички обогаћује, а одабиром упечатљивих сентенци из романа показано је „како су се у Андрићевом стваралачком случају срећно удружили и прожели моћ проникнућа, несвакидашња мудрост и издашна милост уобличења” (216). Претпоследњи текст ове цјелине, *Хроничар и ѣриѣвједач Мосћара Јован Радуловић* (218–239), посвећен је једном донекле скрајнутом и помало заборављеном пјеснику, приповједачу, есејисти и историчару књижевности и културе. Истакнута је његова поузданост, преда-

ност и темељност, те несумњив књижевни таленат, који је нарочито долазио до изражаја тамо гдје Радуловић наступа као културни хроничар и даровит историчар. Круг ових текстова затвара онај који се бави Ђопићем, *О умјетничким својствима Ђопићеве прозе* (240–259). Као најособенији Ђопићеви стваралачки знаци издвајају се обликотворна предиспозиција расног новелисте, самосвојан хронотоп, ритам његове реченице, његов језик, пејзаж, изразита лиричност, препознатљив хумор, те његова душевност која извориште налази у православној духовности. Посебна пажња посвећена је његовим ликовима, суманутим занесењацима, божјацима и ходалицама, а Ђопић се, креирајући такве ликове, пројављује као изразит „пјесник замагљене људске душе” (248).

Завршница књиге *Чишати и бити*, обједињена насловом *Периоди*, обухвата четири текста која представљају књижевноисторијске синтезе о појединим врстама у новијој српској књижевности. Први међу њима, *Заснивање српске Ђриповијетке у Босни и Херцеговини* (263–275), бави се указивањем на епске моделе наратива и градивне елементе сижеа преузете из предања, како код најстаријих приповједача, тако и код Кочића, Андрића и Ђопића. Указује се и на специфичан језик, елементе сказа али и на преузимање из традиције писаног наслеђа. Преостала три текста из ове цјелине, *Српска књижевна кришка у двадесетом вијеку* (276–286), *Српско цјесништво између два рата* (287–298) и *Српска књижевност послије Другој свјетској рату* (299–315), писана су као предговори истоименим изборима текстова које су за штампу приредили Ранко Поповић и Андреја Марић, а у издању Завода за уџбенике и наставна средства Источно Сарајево. Ради се о публикацијама које су намијењене средњошколцима, њиховим професорима, али и студентима, од којих је за сада објављен само избор српског међуратног пјесништва. Сва три текста Поповић је написао као изванредан познавалац књижевне теорије, књижевне критике и књижевне историје, али и српске књижевности и културноисторијског контекста у којем се она развијала. Стога су ови текстови, по мишљењу њиховог аутора, „могући модели сумирања крупнијих одсјечака историје националне литературе за каквима се и у наставној пракси често указује потреба, прије свега у виду уводних цјелина које претходе интерпретацијама појединих писаца и дјела” (8).

Представљујући овим кратким освртом основне садржајне токове књиге *Чишати и бити*, ни изблиза нисмо представили све рукавце у којима се грана Поповићева мисао и његово тумачење књижевних текстова, било да се ради о проблемским темама, анализама појединачних

књижевних остварења и стваралачких опуса или синтезама књижевноисторијског карактера. Док пише о личности наставника у првом тексту ове књиге, он наглашава да је „по својој природи личност окренута заједништву“, да „личности нема без другог, без дијалога“ (14). Ма колико свако од нас био мање или више предан и посвећен читалац, неопходна осама, уколико смо изабрали наставнички позив, изабрали смо и дијалог, са онима које подучавамо, али и једни са другима. Таквом дијалогу и служе књиге попут ове. *Читање* заиста није само *бивање* него и *тумачење*.